

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	24 Hydref 2023
TEITL	Adroddiad Adran Amgylchedd
PWRPAS	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad yr Adran i'r Polisi Iaith
AWDUR	Dafydd Wyn Williams, Pennaeth Adran Amgylchedd

1. CEFNDIR

- 1.1. Bwriad yr adroddiad hwn ydi cyflwyno gwybodaeth i'r Pwyllgor Iaith am gyfraniad yr Adran Amgylchedd i'r Polisi Iaith.
- 1.2. Mae'r Adran Amgylchedd yn cynnwys amrediad o wasanaethau ar draws meysydd Gwastraff ac Ailgylchu, Trafnidiaeth, Cynllunio a Gwarchod y Cyhoedd.
- 1.3. Mae natur y gwasanaethau yma yn golygu fod staff yn dod i gyswllt rheolaidd gydag aelodau'r cyhoedd, cynghorwyr, staff eraill y Cyngor, awdurdodau a phartneriaid allanol eraill.
- 1.4. Fel Adran, mae pob ymdrech i sicrhau fod gwasanaethau yn cael eu darparu yn newis iaith y cwsmer, ac mae ymdrech gan swyddogion yr Adran i hyrwyddo defnydd yr iaith Gymraeg yn rhinwedd eu gwaith.
- 1.5. Byddwn yn amlygu yn yr adroddiad y gwaith sy'n digwydd ar draws yr Adran i hybu a hyrwyddo'r iaith, y cyfleoedd sydd ar gael i wella'r ddarpariaeth i'n trigolion gan gydnabod hefyd yr heriau sy'n wynebu'r maes.

2. YMATEB I GWESTIYNAU'R PWYLLGOR

Cwestiwn 1. Hybu a hyrwyddo

Sut mae eich adran yn mynd y tu hwnt i gynnig gwasanaethau yn ddwyieithog ac yn cyfrannu at amcanion y strategaeth iaith sirol (pa weithgareddau a phrosiectau sydd wedi eu cynnal yn ystod y flwyddyn ddwytha sydd yn codi statws y Gymraeg a sicrhau cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned)?

Mae strategaeth iaith y Cyngor yn gosod blaenoriaethau ar gyfer hybu'r Gymraeg mewn pum maes:

1. Iaith y teulu,
2. Iaith dysgu,
3. Iaith gwaith a gwasanaeth,
4. Iaith y gymuned
5. Ymchwil a Thechnoleg

Mae'r strategaeth gyfredol i'w gweld yma:

(<https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf>)

Polisi Cynllunio, Tirwedd a Natur

Mae gwaith y Tîm Polisi Cynllunio yn ymwneud yn bennaf â pharatoi, monitro, adolygu, diwygio'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (2011-26) gan gynnwys paratoi Canllawiau Cynllunio Atodol. Mae ystyriaeth o'r iaith Gymraeg wedi bod yn ganolog i'r broses o baratoi'r Cynllun sydd yn ymgorffori polisi cynllunio PS1 sy'n ymwneud yn benodol â'r iaith Gymraeg a diwylliant Cymreig.

Mae Canllaw Cynllunio Atodol (Cynnal a chreu cymunedau nodedig a chynaliadwy), hefyd yn cynnwys arweiniad manwl ar sut i roi ystyriaeth i'r iaith Gymraeg wrth ddelio gyda cheisiadau am ddatblygiadau newydd.

Trwy'r gwaith yma, mae'r Cynllun yn cyfrannu tuag at hyrwyddo a chefnogi'r iaith Gymraeg yn ardal Awdurdod Cynllunio Gwynedd. Bydd y Tîm yn parhau i flaenoriaethu'r maes allweddol yma wrth baratoi Cynllun Datblygu Lleol Newydd i Wynedd.

Mae llawer o waith swyddogion y maes Tirwedd a Natur yn golygu gweithio'n agos gyda'r cyhoedd, ac mae hwyluso mynediad at ein hamgylchedd naturiol yn rhan annatod o'u gwaith. Yn hynny o beth, mae Swyddogion Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau wedi datblygu taflen teithiau cerdded fel rhan o brosiect morwellt yn yr ardal. Yn ogystal â pharatoi deunydd am y teithiau cerdded a'r prosiect, mae'r swyddogion hefyd wedi bod yn cynnal teithiau cerdded gyda dysgwyr gan roi cyfle iddynt ymarfer eu Cymraeg a dysgu geiriau a themau newydd.

Mae'r fîm yma hefyd wedi arwain partneriaeth i ddatblygu pecyn addysg ddwyieithog 'Tir a Môr' ar gyfer ysgolion cynradd. Mae'r pecyn yn cynnig adnodd safonol y gellir ei ddefnyddio gydag amrywiaeth o daflenni gwaith sy'n golygu y gall ysgolion barhau gydag astudiaethau yn y dosbarth ac yn galluogi athrawon i gynnal sesiynau eu hunain.

Mae swyddogion bioamrywiaeth yn cynnal gwaith rheolaidd i annog diddordeb a hyrwyddo natur. Cynhaliwyd diwrnod darganfod natur ar y cyd â nifer o bartneriaid yng ngwarchodfa Morfa Madryn ger Llanfairfechan a fu'n gyfle i gynnal amrywiaeth o weithgareddau gyda theuluoedd.

Ym Mharc y Dre yng Nghaernarfon, gyda chyllid trwy bartneriaeth Natur Lleol, mae'r fîm wedi gosod arwyddbyst sy'n nodi enwau coed yn Gymraeg, Saesneg a Lladin yn y parc hanesyddol yma. Fel ymestyniad o'r ymdrech i annog defnydd Cymraeg o goed a phlanhigion, crëwyd taflen wybodaeth yn nodi enwau ar gyfer amrywiaeth o rywogaethau a hyrwyddwyd ar stondin y Cyngor yn Eisteddfod Genedlaethol Llŷn ac Eifionydd.

Fel rhan o'r gwaith o hyrwyddo ein cynefinoedd gwyrdd cyhoeddus, bu swyddogion yn cydweithio gyda Phartneriaethau Natur Lleol Cymru er mwyn sicrhau cysondeb a chywirdeb rhanbarthol iaith wrth hyrwyddo'r pecyn cymorth i

randdeiliaid 'Iddyn nhw'. Defnyddiwyd yr wybodaeth yn y pecyn yma i greu'r arwyddion hyrwyddo a throsglwyddo'r neges o'r gwaith fel rhan o'r rhaglen Ymylon Gwyllt Gwynedd.

Cynllunio

Wrth ymdrin ag unrhyw gais cynllunio, mae penderfyniadau yn cael eu gwneud yn unol a'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd, sydd fel yr amlinellir uchod yn cynnwys polisi penodol i'r iaith Gymraeg a Chanllaw Cynllunio Atodol sy'n rhoi arweiniad manwl ar sut i weithredu'r polisi.

Trwy weithredu yn y modd yma, mae'r Gwasanaeth Cynllunio yn cyfrannu tuag at hyrwyddo'r iaith Gymraeg yn yr ardal gan sicrhau fod ceisiadau'n rhoi ystyriaeth i'r Gymraeg yn unol â'r Polisi a'r Canllaw gan amlygu pwysigrwydd diwylliannol yr iaith, yn ogystal â drwy hyrwyddo'r iaith i fod yn weledol mewn datblygiadau (e.e. arwyddion). Er nad oes pŵer dros gynnwys arwyddion, mae swyddogion yn cysylltu gydag ymgeiswyr bob amser i geisio sicrhau arwyddion Cymraeg.

Mae'r Gwasanaeth hefyd wedi cyfrannu at brosiect Gwarchod Enwau Lleoedd y Cyngor. Trwy hynny, mae'r gwasanaeth wedi adolygu amodau cynllunio ac ychwanegu amod cynllunio ar gyfer unrhyw ddatblygiadau tai newydd i sicrhau enw Cymraeg i'r tŷ a neu'r stad. Mae hyn o gymorth i'r Gwasanaeth Rheolaeth Adeiladu wrth ddelio gyda cheisiadau ffurfiol o enwi tai a strydoedd newydd.

Rheolaeth Adeiladu

Mae gan y Gwasanaeth gyfrifoldeb am reoli enwi strydoedd ac enwi a rhifo eiddo, gyda dyletswydd statudol i sicrhau fod unrhyw enw newydd neu ddiwygiad i enwau strydoedd ac eiddo yn cael eu dyrannu'n rhesymegol ac mewn modd cyson.

Tra nad oes pwerau gorfodi i wrthod cais oni bai fod yna ddyblygu neu nad ydi'r enw yn briodol, mae'r Gwasanaeth Rheolaeth Adeiladu yn cymryd ymagwedd ragweithiol i amlygu arwyddocâd hanesyddol a diwylliannol enwau Cymraeg.

Mae'r ystadegau diweddaraf (2022/23) yn dangos y bu 76 o geisiadau i newid enwau eiddo gyda 95% o'r enwau a gofrestrwyd drwy'r Post Brenhinol yn enwau Cymraeg. Nodir lle gwnaeth ymgeiswyr gais i newid o enw Cymraeg i Saesneg, bod cysylltiadau gyda enw(au) busnes. Mae'n galonogol iawn, o'r 76 cais, fod 22 o berchnogion eiddo wedi newid o enwau Saesneg yn ôl i enwau Cymraeg gyda llawer yn gwerthfawrogi'r enwi hanesyddol gwreiddiol (eraill yn newid o un enw Cymraeg i un arall neu'n gosod enw ar eiddo am y tro cyntaf a hynny yn y Gymraeg).

O ran y maes yma, mae Cadw, wedi comisiynu ymgynghorwyr iaith i gynnal ymchwil i gael gwell dealltwriaeth o'r newidiadau o amgylch enwau lleoedd Cymraeg ac mae'r Gwasanaeth Rheolaeth Adeiladu wedi rhannu profiadau. Bydd yr ymchwil hwn yn cyfrannu at ystyried yr ystod o opsiynau deddfwriaethol ac anneddfwriaethol sydd ar gael i ddiogelu enwau lleoedd os a lle cânt eu nodi fel enwau sydd o dan bwysau newid; a chryfhau'r sylfaen dystiolaeth ar newid enwau lleoedd.

Gwarchod y Cyhoedd

Mae Gwasanaethau Diogelwch Bwyd a Safonau Masnach yn cefnogi ac yn cymryd rhan mewn ymgyrchoedd cenedlaethol i hyrwyddo negeseuon pwysig i'r cyhoedd. Mae hynny'n cynnwys negeseuon ar gyfrifon cyfryngau cymdeithasol y Cyngor.

Pan fydd archwiliadau yn cael eu cynnal gan swyddogion y Gwasanaethau Gwarchod y Cyhoedd, mae cyfathrebu a chyswllt y cael ei gynnal yn newis iaith y cwsmer, gan amlygu'r ffaith fod y Cyngor yn croesawu cyfathrebiad yn Gymraeg.

Cludiant a Diogelwch y Ffordd

Fel rhan o delerau ac amodau cytundebau bysiau a thacsis, mae'n ofynnol fod y contractwyr yn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â Pholisi iaith Gymraeg y Cyngor. Mae unrhyw ddogfennaeth neu negeseuon sy'n cael eu harddangos ar fysiau a llochesi bws yn gwbl ddwyieithog.

Mae'r fîm Diogelwch y Ffyrdd yn cynnal gweithgareddau mewn ysgolion ac yn y gymuned, gyda'r mwyafrif llethol o hyrwyddo wyneb yn wyneb yn digwydd trwy gyfrwng y Gymraeg oni bai fod dewis iaith aelod o'r cyhoedd yn galw am gyfathrebu'n Saesneg. Mae'r fîm hefyd yn hyrwyddo eu gwaith trwy wefannau a chyfryngau cymdeithasol yn ddwyieithog.

Parcio a Gwaith Stryd

Mae'r gwasanaeth yn cynnig dulliau talu dwyieithog ym meysydd parcio'r sir yn y peiriannau talu ac arddangos neu trwy ap ffôn symudol. O ran agwedd gwaith stryd, yn amlwg mae'r holl arwyddion a osodir ar rannau o'r briffordd yn ddwyieithog, gyda'r Gymraeg yn cael ei arddangos yn gyntaf.

Gwastraff ac Ailgylchu

Mae gwaith rheolaidd yn digwydd yn y maes yma i hyrwyddo gwasanaethau ailgylchu ac annog trigolion i wneud y mwyaf o ddulliau ailgylchu deunyddiau. Mae'r holl wybodaeth a deunydd cyhoeddusrwydd a gynhyrchir yn ddwyieithog, gyda blaenoriaeth i'r Gymraeg.

Mae swyddogion yn mynychu digwyddiadau i hyrwyddo'r gwasanaethau ac yn cyfathrebu a chyflwyno yn Gymraeg oni bai fod dewis iaith y trigolion yn golygu fod angen trafod yn ddwyieithog neu'n Saesneg.

Fe wneir pob ymdrech i fachu ar bob cyfle i hyrwyddo'r gwasanaethau ac annog trigolion i leihau gwastraff, gyda enghraifft dda o hynny mewn cyflwyniad am wneud y mwyaf o'r bwyd sydd gennych gyda sesiwn hyrwyddo gyda chogydd lleol yn ystod yr Eisteddfod Genedlaethol.

Mae deunydd hyrwyddo sy'n cael ei gynhyrchu yn sicrhau defnydd o Gymraeg clir, ac mae holl negeseuon mewnol i'r gweithlu yn cael ei ddarparu'n ddwyieithog gyda blaenoriaeth i'r Gymraeg.

Cwestiwn 2. Materion Polisi a Safonau

- i. Sgiliau iaith staff – nifer siaradwyr Cymraeg a dysgwyr o fewn yr adran (data diweddaraf Dynodiadau Iaith).

- ii. Rhwystrau - oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynbig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg (h.y. gweithredu ar ofynion y Polisi Iaith a Safonau'r Gymraeg)?
- iii. Canmoliaeth a Chwynion – rhowch wybodaeth am unrhyw ganmoliaeth neu gwynion mae'r adran wedi eu derbyn yn ystod y flwyddyn am wasanaethau Cymraeg/dwyieithog.

i. Sgiliau iaith staff

Mae'r Adran Amgylchedd yn cyflogi 345 o staff, a dengys adroddiad trosolwg diweddaraf fod 91% o staff sydd wedi cynnal hunanasesiad iaith neu sydd wedi derbyn asesiad rheolwr llinell yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi. Mae hyn yn gyson gyda lefel iaith staff ar draws y Cyngor.

Mae'n bwysig nodi nad ydi'r ffaith fod aelod o staff yn cwrdd y gofynion iaith yn golygu nad ydynt yn gallu cynbig gwasanaeth Cymraeg i'r cwsmer, ac mae'r Adran yn hyrwyddo unrhyw gyfleoedd i staff fynychu hyfforddiant i ddatblygu sgiliau neu loywi iaith.

Serch hynny, dylid nodi fod nifer sylweddol o weithlu y Gwasanaeth Gwastraff heb asesiad dynodiad iaith. Mae hynny yn dilyn patrwm a welwyd cyn i'r maes gwastraff drosglwyddo i'r Adran Amgylchedd a dylid nodi fod ymdrechion wedi eu cynnal gan yr Adran Briffyrdd yn flaenorol i sicrhau fod asesiadau iaith yn cael eu cwblhau. Mae ymdrechion yn parhau er mwyn sicrhau fod asesiadau yn cael eu cynnal er mwyn deall sgiliau iaith staff ar draws yr Adran.

Dengys yr adroddiad trosolwg diweddaraf fod 49 o staff y maes Gwastraff wedi eu hasesu, ond fod 111 o staff heb asesiad. Mae hyn yn amlwg yn her, a chydabyddir fod gwaith pellach angen ei gynnal i sicrhau fod asesiadau yn cael eu cwblhau, ac mae cais i reolwyr llinell fod yn cynorthwyo gyda'r gwaith o gynnal asesiadau dros y cyfnod nesaf.

ii. Rhwystrau

Mae heriau recriwtio wedi bod mewn rhai meysydd arbenigol yn cynnwys Cynllunio a Gwarchod y Cyhoedd, o ran cymwysterau angenrheidiol ynghyd a'r gallu i gyfathrebu yn Gymraeg. Mae hyn wedi bod yn wir ym maes cynllunio lle mae recriwtio Cynllunwyr cymwys sy'n siarad Cymraeg yn gallu bod yn anodd, ond mae'r gallu i gyfathrebu yn rhugl trwy gyfrwng y Gymraeg yn allweddol mewn maes sy'n delio yn rheolaidd gyda'r cyhoedd.

Serch hynny, mae'n braf gallu adrodd fod y Gwasanaeth Cynllunio wedi penodi 2 hyfforddai proffesiynol am gyfnod o 3 blynedd yn ystod y misoedd diwethaf. Mae hyn yn cynbig cyfle i hyfforddi swyddogion a sicrhau dilyniant i'r gwasanaeth i'r dyfodol, gan sicrhau swyddogion fydd yn gallu cynbig gwasanaeth Cymraeg i drigolion Gwynedd i'r dyfodol.

Yn ogystal mae 3 hyfforddai hefyd wedi eu penodi i'r meysydd Gwarchod y Cyhoedd ers yr adroddiad a gyflwynwyd i'r Pwyllgor Iaith y llynedd, un hyfforddai yn gweithio ym mhob maes Gwarchod y Cyhoedd, sef Bwyd a Diogelwch; Amgylchedd a Thrwyddedu; a Safonau Masnach. Mae'r hyfforddeion yma wedi

cychwyn yn y rôl ers rhai misoedd, gyda'r 3 unigolyn yn cael cyfle i fagu sgiliau proffesiynol arbenigol trwy gyfrwng y Gymraeg.

iii. Canmoliaeth a Chwynion

Amlinellir yn ateb i gwestiwn 1, yr amrediad o feysydd lle mae gwasanaethau'r Adran yn gweithio i hybu a hyrwyddo'r iaith. Mae llawer o'r ymdrechion yma a amlygwyd mewn gweithgareddau yn ystod Eisteddfod Genedlaethol eleni wedi eu canmol a derbyn adborth gadarnhaol.

O ran cwynion, mae'r Gwasanaeth Cynllunio wedi ymdrin a rhai sylwadau sydd wedi codi oherwydd bod adroddiadau swyddogion ar geisiadau yn cael eu paratoi yn Gymraeg yn unig. Ond mae ymgeiswyr yn derbyn mai dyna'r drefn, a bod modd darparu cyfieithiad pan mae cais am hynny.

Mae pryderon wedi eu cyflwyno am enwau lleoedd mewn gorchmynion cau ffyrdd a'r ffaith fod enwau Saesneg wedi eu cynnwys ynghyd â'r Gymraeg. Mewn unrhyw achos o'r fath, mae tuedd i gynnwys holl enwau a ddefnyddir ar gyfer stryd neu leoliad (Cymraeg a Saesneg) a hynny er mwyn ceisio sicrhau fod y rhybudd yn ddealladwy a chynhwysfawr i holl ddefnyddwyr y ffordd. Ond er mwyn rhoi sylw i'r pryderon a gyflwynwyd, mae'r mater yn derbyn ystyriaeth gan y Gwasanaeth Cyfreithiol.

Cwestiwn 3. Cyfleoedd Datblygu

Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?

Gyda datblygiad yn y maes gwefru cerbydau, mae swyddogion o'r fîm Traffig yn gweithio i sicrhau fod darparwyr allanol yn sicrhau fod modd defnyddio'r technoleg newydd hwn drwy gyfrwng y Gymraeg. Wrth ddatblygu rhwydwaith o beiriannau gwefru ar dir y Cyngor, rydym yn arddel derminoleg newydd yn y Gymraeg wrth gyfeirio at elfennau technegol er mwyn ceisio annog defnydd ymhlith y cyhoedd o'r termau Cymraeg, megis gwefru, gwefru chwim ac ati.

Mae gwaith cadarnhaol yn digwydd i hyrwyddo cyfleoedd i ddatblygu hyder staff i ddefnyddio a datblygu eu Cymraeg, ac mae gwaith i hyrwyddo unrhyw lwyddiannau yn fewnol trwy y Fewnrwyd Staff a chylchgrawn Gair o Gyngor. Byddai tynnu sylw at ymdrechion staff y Cyngor yn y maes yma yn gyhoeddus yn fodd o amlygu ein bod yn awyddus i gefnogi datblygiad staff ac yn fodd o annog siaradwyr newydd neu bobl sydd heb yr hyder yn eu Cymraeg fod y Cyngor yn gyflogwr sydd yn cefnogi gweithlu i ddatblygu sgiliau a hyder yn eu Cymraeg.